

A férfikor érzései

Most, amikor megpróbálom elbeszélni azt, amit a budapesti József Attila Gimnáziumról tudok, vagy tudni vélek, érzem: nehéz terhet vettem magamra. Egy intézményt kiismerni csak hosszas benneéléssel lehet, de megjelenítéséhez még ez sem elég, szükség van arra is, hogy az elmélyült érzés és tapasztalat kifejezőkészséggel és elfogulatlansággal párosuljon.

Mindebből számomra csak az elfogulatlanság képessége adott. A József Attila Gimnáziumra — mint sok más intézményre — kívülállóként tekintek, új keletű érdeklődéssel, mivel csak a legutóbbi időkben, bizonyos hiány-érzettől szorongatva gondoltam végig, s értettem meg, mit jelenthetnek a társadalom és az ország számára azok az intézmények, iskolák, ahol következetesen és hatékonyan a minőség tiszteletére, a teljesítményre és az erkölcsre nevelnek. Ezzel kapcsolatos érzéseimre is csak most, férfikorom előrehaladtával döbbsentem rá, mintha ezekhez az érzésekhez — a szó elvont értelmében — fel kellett volna nőnem.

1

Határozottan érzem tehát, hogy elegendem van a tunya és erőszakos, az ostoba és nagyhangú, az egyenlőség akarását mímelő és uralkodni vágyó emberekből, a közkeletű jól tájékozott barbárságból, amelyre az érzéketlen sokat akarás jellemző, s ezzel együtt a szellemi értékek tiszteletének hiánya. Elegendem van abból, hogy felülkerekedni lássam azokat, akik csakis az anyagi vagy a társadalmi érvényesülés kicsinyes fogásaihoz értenek, akik kiismerni vélik az életet, mivel tudják, mitől döglök a légy, s erre a tudásra alapozzák biztonságukat és viselkedésüket, amelynek lényege az értelmes hajlékonyság, a legközönségesebb mimikri. Természetesen nem tudok ellene tenni, de undorít ez az értelem, s a ráépülő valóságosnak látszó, mégis kétszeresen hamis világ. Ebben a világban csak az jelent értéket, ami megfogható és önértékből felhasználható; tehát a pénz és a helyzeti előny a felülkerekedés, a siker eszköze. És a siker, bármily érdem nélküli, persze leplezni tudja azt, amire épül: a kisstílúséget, a gátlástalanságot, a szolgálattelket. Ugyanakkor az állhatatosság, a nagylelkűség, az igazért vállalt áldozat már-már az ostobaság és életképtelenség jellegét ölti fel.

Kétezer éves mondás jár a fejemben: „...a világ fiai eszesebben forgolódnak a maguk nemzetségében, mint a világosság fiai.”

Igen ám, de hinnünk kell mégis, hogy a világosság fiai írják az ember történetét.

2

Lám, férfikorom kései érzése magával ragadott, olyannyira, hogy a fennköltség hibájába estem. A fennköltség a nagyot akarás jele, az ember ily módon próbálja leküzdeni óvatosságát és gátlásait, s észre sem veszi, amikor átlépi a nevetségesség határát. Térjünk hát vissza a józan tárgyilagosság hangjához, hiszen nem a manapság stílszerű *nemzeti sorskérdésekről* lesz szó a következőkben, hanem egy közép fokú oktatási intézményről, az ott dolgozó tanárokról és az ott tanuló diákokról, ismereteikről és nevelésről. *Semmi szükség hát képzavaros hegyi beszédre.*

Állapítsuk meg tárgyilagosan, hogy a József Attila Gimnázium jó iskola, a legjobbak közül való. Léte és kiválósága persze nem befolyásolja mindennapjainkat, nem könnyíti és nem súlyosbítja gondjaink terhet, jelentősége — anyagi szempontból — elenyésző, kézzelfogható hasznát nem hajt, sőt fenntartása pénzbe kerül. Szellemi értékteremtő erejét nem könnyű felbecsülni, a hét érettségiző osztályból évenként körülbelül százötven fiatal kerül egyetemre, főiskolára; ez a szám a felsőfokú oktatási intézményeink hallgatóinak összlétszámához viszonyítva ugyancsak csekély. Végül is a

diplomát szerzett józsefattilásokat — bár pályájukon közülük sokan szépen haladnak előre — magába fogadja a magyar értelmiség személytelen közege, s rendíthetetlen átlagával el is nyeli, mint folyót a tenger. Jól tudjuk, a tenger a folyóktól nem lesz sem sósabb, sem édesebb. S ha eszünkbe jutna a kovász példája, amely csöppsege ellenére a kenyeret életre kelti, ismét figyelmeztetni kell magunkat: a *fennköltség és a gyanús példálódzás nem helyénvaló*. Ha van ilyen kovász, van másfajta kovász is. Érzéseimet elleplezni azonban oktalanság: amikor egy-egy józsefattilás fiúval vagy lánnyal beszéltem, öröm fogott el, hogy vannak ilyen gyerekek, amikor egy-egy tanárral találkoztam, arra kellett gondolnom, jó, hogy ilyen emberek is vannak közöttünk. Jó érzésemet szívesen osztom meg a Magyar Nemzet olvasóival. Iskolájukat és közösségüket a József Attila Gimnázium diákjai és tanárai Jóskának becézik, s a becézés a szeretettel rokon.

3

Minden elhatároló és kisebbitő szándékom ellenére az olvasó nyilván tudja, hogy fontosnak érzem azt, aminek elbeszélését vállalom. Tárgyilagosságomban képmutatás van, kívülállásomban hamisság, hiszen rólam is szól ez a történet. Tudom, hogy az a négy év, amelyet egy vidéki gimnáziumban és kollégiumban töltöttem sok évvel ezelőtt, kétségkívül életem meghatározója, ott és abban az időben dőlt el, hogy velem és belőlem mi lesz, még akkor is, ha ez a döntés észrevehetetlen és merőben szellemi természetű volt. Bensőm jellege, érdeklődésem és értékrendem azóta nem sokat változott. Az élet — tanulságaival — legfeljebb óvatosságra intett, mivel nem voltam hajlandó kijárni iskoláját. Így hát magamba tekintve tudom, hogy az, ami a jóskásokkal négy év alatt történik, lényük szempontjából meghatározó, jószerint változhatatlan. Érettként hagyják el az Iskolát, s ebben az érettségben benne foglaltatik a jellem, a minőséghez és teljesítményhez való viszonyulás, s a világszemlélet, amely lehetővé teszi, hogy az ember határozott céllal és szándékkal vágjon neki az idegen világnak. E négy év alatt létrejöhet a tudás, műveltség és jószág akarása, nevelői példák nyomán kialakulhat az értelmiségi jelleg és szemléletmód, amely elsődlegesnek tekinti a szellemi értéket, s legjobbjait talán arra is alkalmassá teheti, hogy bizonyos anyagi vagy helyzeti előnyökről a tudomány, művészet, hivatás szolgálatában lemondjanak.

Tudom persze, hogy egy fiatal, tizennégy-tizennyolc éves korában nem érti pontosan, mi történik vele, nem érzí, hogyan szilárdulnak meg benne a dolgok, miképpen és mennyiben hat rá az iskola és mellette a külvilág. Bizonyára nem is a nevelés hat rá, hanem egy-egy ember, annak szeretető és példaadása. Ezért az oktatási intézmények színvonala a tantestületek színvonalával mérhető, sőt olykor néhány nagy tudású és jellemes pedagógus saját képére formálja az iskolát.

Ha az ember magába néz, és eltűnődik : a fölött, hogyan nevelték, mindig csak kétféle hatékony, érzékelhető dologra bukkan, a szeretetre és a példaadásra. Szavakra, dorgálásra, intelmekre nem emlékezik.

4

Volt egy irodalomtanárom Pápán, ha alakját felidézem, megjelenik előttem valami égő-szemű, látnoki lobogás. Oly mély alázattal, tudással és hevülettel beszélt Vörösmartyról, Petőfiről, Adyról nekünk, hogy szívünkben természetesen alakult ki az a meggyőződés, miszerint a legmagasabb rendű szellemi termék az irodalmi mű, s egyetlen erkölcsiség van: amit nagy költőink a történelmi idők során mindmostanáig képviseltek. Én ettől a meggyőződéstől máig sem szabadultam. Más törekvésem sohasem volt, minthogy az ilyen erkölcsiséghez közeledjek. Kudarcaim is itt értek tehát. Csapó Gyula — így hívták tanítómat — soha, egyetlen szóval sem nevelt, de amikor felfedezte és gyámolította irodalomhoz való vonzódásomat és képességemet, lényéből olyan szeretetet és megbecsülést éreztem felém áradni, hogy az érzés magával ragadott, s mindmostanáig emberszeretetem és önbecsülésem alapja lett. Ha nem találkozom ezzel az emberrel, másfajta lennék. Hiszem, hogy az ő indíttatására az irodalom nevelt, meghatározva törekvéseimet, érdeklődésemet, teljesen előírva értékrendemet.

Csapó Gyula sohasem mondta nekünk, hogy legyünk szabadságszeretők de oly magasra helyezte Petőfit, hogy számomra a szabadság — elérhetetlensége s minden bonyolultsága ellenére — a

legáhítozottabb dolog maradt; nem biztatott bennünket erkölcsre, a szépség tiszteletére, de hangja elfulladt, ha a szelíd Arany Jánost olvasta fel: „*Ha egy úri lócsiszárral találkoztam, s bevert sárral, nem pöröltem, félreálltam, letöröltem. . .*” Nem buzdított senkit merészségre, de ma is előttem van az erő és a hit, ahogy Ady szólt belőle: „*Ne félj hajóm ...*” Tőle tanultam meg, hogy csakis a teljesítmény minősít. Tőle tudtam meg, hogy Petőfi különb akárkinél, s így a szabadság vágyához és az együttérzés képességéhez jutottam. Magyarra tanított és tőle tudom, bár sose mondta, hogy szépen kell élni. Hitet és lelkeséget tanultam tőle, gyanakvásra, megalkuvásra csakis az élet szoktatott. Így hát hiszek a jó iskola, a jó tanár értékrendjében.

5

A József Attila Gimnázium a Villányi úton áll, a Feneketlen tó közelében, mögötte a Gellérthegy déli lankái húzódnak. Az épületet tatarozzák. Nagy, sárga tömbjét állványzat veszi körül. Évek óta folyik a felújító munka, máris meghaladva az egykorvolt építkezés teljes idejét.

Az élet így behatolt az iskola falai közé, megmutatva nehézkességét, gondjait és tartalmi mélységeit, egyúttal megcsúfolva a gyorsuló időt.

Az intézetet a zirci cisztercita apát alapította 1912-ben. A harminchat évvel később bekövetkező államosítás után a gimnázium József Attila nevét vette fel.

Az ezután következőkben, tőlem telhető elmélyültséggel, az intézmény történetét, de leginkább jelen idejét beszélem el.

Ha az olvasónak tetszik e beszéd, tartson velem.

Kristóf Attila